

πιστήμιο», δείχνει την ξεχωριστή θέση που ἐπάξια κατέχει ὁ Ν.Κ. Μουτσόπουλος στό διεθνές ἐπιστημονικό στερέωμα.

ΓΕΩΡΓ. Ν. ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΙΔΗΣ δ. Φ.

Πέτρου Ν. Παπαγεωργίου, Αἱ Σέρραι καί τὰ προάστεια, τὰ περί τὰς Σέρρας καί ἡ Μονή Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου (Συμβολή ἱστορική καί ἀρχαιολογική). Δεύτερη ἔκδοση μέ εἰσαγωγή Χαραλάμπου Μπακιρτζῆ. Πανηγυρική ἔκδοση γιά τὰ 75 χρόνια ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῶν Σερρῶν ἀπό τόν ξένο ζυγό. Θεσσαλονίκη 1988, σχ. 80, σελ. XII + 106 + πίν. 7 (Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρῶν. Σειρά ἐκδόσεων γιά τήν πόλη καί τό νομό Σερρῶν, ἀρ. 1).

Ἰδιαίτερα χρήσιμη προσφορά στή Σερραιογραφία ἀποτελεῖ ἡ φωτομηχανική ἀνατύπωση σέ αὐτοτελές τεῦχος τῆς γνωστῆς ἱστορικοαρχαιολογικῆς (μέ πλούσια στοιχεῖα καί λαογραφικοῦ-γλωσσικοῦ ἐνδιαφέροντος) μελέτης τοῦ Π. Ν. Παπαγεωργίου γιά τὰ Σέρρας, πού εἶχε πρωτοδημοσιευθεῖ τό 1894 στόν τρίτο τόμο τοῦ περιοδικοῦ *Byzantinische Zeitschrift* (σελ. 225-329), τό ὁποῖο ἐξέδιδε τότε ὁ διάσημος βυζαντινολόγος Κ. Krumbacher, καθηγητής στό Πανεπιστήμιο τοῦ Μονάχου.

Ἡ τωρινή ἔκδοση (ἐκτός ἐμπορίου) ὀφείλεται στή Δημοσία Κεντρική Βιβλιοθήκη Σερρῶν καί πραγματοποιήθηκε μέ τήν εὐκαιρία τῶν 75 ἐτῶν ἀπό τήν ἀπελευθέρωση τῆς πόλης.

Τοῦ ἀνατυπωμένου κειμένου προτάσσεται πρόλογος τοῦ ἀειμνήστου Ν. Ζ. Νικολάου, προέδρου τότε τῆς Ἐφορευτικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Βιβλιοθήκης. Ἀκολουθεῖ τετρασέλιδη κατατοπιστική-κριτική εἰσαγωγή ἀπό τόν ἔφορο βυζαντινῶν ἀρχαιοτήτων, καθηγητή Χ. Μπακιρτζῆ, ὁ ὁποῖος δίνει ἐπίσης βιογραφικά τοῦ Παπαγεωργίου (Θεσσαλονίκη 1859 — Ἀθήνα 1914), ἀναλύει τήν ἐκδιδόμενη μελέτη καί τονίζει τήν ἰδιαίτερη σημασία τῆς γιά τήν πόλη τῶν Σερρῶν καί τήν εὐρύτερη περιοχή καί μάλιστα σήμερα, πού τὰ περισσότερα στοιχεῖα ἔχουν ἐξαφανισθεῖ. Ἔτσι ἡ μελέτη τοῦ Παπαγεωργίου «καθίσταται πλέον ὄχι ἀπλῶς βοήθημα ἀλλά πηγὴ πληροφοριῶν γιά ὅσους ἐπιθυμοῦν νά ἀσχοληθοῦν καί νά γνωρίσουν τήν ἱστορία τῆς ἐνδόξου αὐτῆς Μακεδονικῆς πόλεως».

Ἀπό τήν εἰσαγωγή Μπακιρτζῆ παραθέτουμε ἐδῶ μερικά στοιχεῖα γιά τή ζωή καί τό ἔργο τοῦ Παπαγεωργίου:

«Ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου, Κρουσοβίτης τήν καταγωγή, γεννήθηκε στή Θεσσαλονίκη τό 1859 καί παρακολούθησε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα στό ἐκεῖ ἑλληνικό Γυμνάσιο. Φοίτησε στή Φιλοσοφική Σχολή Ἀθηνῶν καί ἀργότερα σέ Πανεπιστήμια τῆς Γερμανίας. Καθηγητής στά Ζαρίφεια Διδασκαλεῖα Φιλιππουπόλεως, γυμνασιάρχης στίς Σέρρες καί στή Μυτι-

λήνη πλούτισε τήν ἐπιστημονική ἔρευνα μέ πολλές ἐργασίες φιλολογικοῦ, ἐπιγραφικοῦ, ἱστορικοῦ καί ἀρχαιολογικοῦ περιεχομένου.

Μέ τά δημοσιεύματά του ἔγιναν γνωστές καί ὑπομνηματίστηκαν ἄγνωστες ἐπιγραφές, κατεγράφησαν κειμήλια καί χειρόγραφα φυλασσόμενα σέ μονές, ἐκκλησίες καί Γυμνάσια, παρουσιάστηκαν βυζαντινά καί μεταβυζαντινά μνημεῖα μέ ψηφιδωτά καί τοιχογραφίες, ὀθωμανικά μνημεῖα καί διασώθηκαν πληροφορίες καί παρατηρήσεις γιά ἱστορικά, τοπογραφικά καί ἀρχαιολογικά θέματα τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καί ἄλλων πόλεων καί θέσεων κυρίως τῆς Μακεδονίας.

Τό ἐπιστημονικό ἐνδιαφέρον τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου ἔλκεται ὄχι τόσο ἀπό τήν μακεδονική καί ρωμαϊκή ἀρχαιότητα, ὅσο ἀπό τήν ὑστερορωμαϊκή, παλαιοχριστιανική, βυζαντινή, μεταβυζαντινή καί ὀθωμανική περίοδο καί ἔχοντας τήν ἱκανότητα νά συνδέει μέ χαριτωμένο τρόπο τό σήμερα μέ τό χθές, μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἕνας ἀπό τοὺς πρώτους Ἑλληνες βυζαντινολόγους (...).

Ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου διαδέχθηκε στή διεύθυνση τοῦ Γυμνασίου Σερρῶν τόν Ἀθανάσιο Φυλακτό τό σχολικό ἔτος 1889-1890. Τό καλοκαίρι τοῦ 1890 ἐπέστρεψε στή γενέτειρά του Θεσσαλονίκη καί ἔζησε τήν μεγάλη πυρκαγιά τῆς πόλης στίς 23 Αὐγούστου.

Ἡ θητεία τοῦ Πέτρου Παπαγεωργίου στίς Σέρρες καί κυρίως κατά τό δεύτερο σχολικό ἔτος 1890-91 συμπίπτει μέ ἰδιαίτερα ὀξείες κοινοτικές διαμάχες (1891-2), οἱ ὁποῖες εἶχαν ὡς ἀποτέλεσμα τή μὴ λειτουργία τῶν Κοινοτικῶν ἀρχῶν, τήν κατάργηση τῆς Ἐφορίας τῶν Σχολείων καί τήν ἀναστολή τῆς λειτουργίας των. Θεωρῶ πολύ πιθανό ὅτι μέ τή λήξη τοῦ σχολικοῦ ἔτους 1890-91 ὁ Πέτρος Παπαγεωργίου ἐπέστρεψε ἀπογοητευμένος στή Θεσσαλονίκη καί μὴ ἔχοντας ἀνανεωθεῖ ἡ θητεία του λόγω τοῦ Κοινοτικοῦ ζητήματος δέν ἐπανήλθε στίς Σέρρες».

Ὁ ἴδιος ὁ Παπαγεωργίου, στήν εἰσαγωγή τῆς μελέτης του, ἀναφέρεται στούς λόγους πού τόν ὤθησαν στή συγγραφή της:

«Ἐγώ δέ διατρίβων ἐν Σέρραις (1889-1891) ἄξιον τοῦ κόπου ἐνόμισα νά ἀσχοληθῶ περί τήν ἀναγραφὴν καί ἐξέτασιν πάντων τῶν ἐν αὐταῖς καί περί αὐτάς μνημείων, πολυτίμων μὲν λόγῳ τῆς ἀρχαιολογίας καί ἱστορίας μάλιστα τῶν Βυζαντιακῶν καί τῶν τούτοις ἀμέσως συνημμένων τουρκικῶν χρόνων, δυστυχῶς δέ ἀγνώστων ὄντων καί κεκρυμμένων μέχρι τοῦ νῦν... Τό ἔργον μου δέν δύναται νά ἔχη τήν ἀξίωσιν ὅτι εἶναι τέλειον, ἐν δέ μόνον ἐπιτρέπεται καί ἐμοί νά εἶπω τοῦτο, ὅτι εἶναι συντεταγμένον ἐν ἀληθείᾳ, καθόσον αὐτῆς ἀνθρωπίνως ἐγένετο δυνατή ἢ ἀνακάλυψις, καί μετὰ στοργῆς, ὅσην μοι συνεχῶρουν ἄλλαι βαρύτεραι ἀσχολίαι... Ὅπως δὲ ἄν κριθῆ ἢ συμβολῆ μου αὕτη, εὐχομαι νά παράσχη ἀφορμὴν ἄλλοις καί δὴ τοῖς λογίοις τῶν Σερρῶν πρὸς συμπλή-

ρωσιν τῆς μέχρι τοῦδε, ὡς μὴ ὄφελεν, ἀμεληθείσης ἀρχαιολογικῆς καὶ ιστορικῆς γνώσεως τῆς ἐπιφανοῦς Μακεδονικῆς πόλεως».

Παραθέτουμε τὰ περιεχόμενα τῆς μελέτης, ὅπως δίδονται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Χ. Μπακιρτζή:

Ἡ ἐργασία ἀρχίζει μὲ εἰσαγωγή, στὴν ὁποία παρατίθενται καὶ σχολιάζονται τὰ μέχρι τότε ὀλίγα δημοσιευθέντα περὶ Σερρών. Στὸ Α' μέρος «Σέρραι, ἀκρόπολις καὶ πόλις», ἀναφέρεται κατ' ἀρχάς στὰ ρωμαϊκῶν χρόνων εὐρήματα καὶ ἐπιγραφές, κατόπιν στὴν «ἀκρόπολιν (α)» καὶ εἰδικότερα στὸν «I. πύργον βασιλέως, κοινῶς "Ἐλένης"», τοῦ ὁποίου τὴν κτητορικὴ ἐπιγραφή παρουσιάζει καὶ σχολιάζει, στὸν «II. ναὸν τοῦ ἁγίου Νικολάου» καὶ σὲ «III. ἄλλα μνημεῖα».

Ἀκολουθεῖ τὸ β' κεφάλαιον «Ἡ πόλις» καὶ εἰδικότερα: «I. Τὸ τεῖχος, αἱ πύλαι, ἡ παλαιὰ ὁδός», μὲ πολλές πληροφορίες γιὰ τὴν τοπογραφία τῆς πόλης, «II. Ναοὶ καὶ ναΐδια», ὅπου παρουσιάζονται 31 βυζαντινές, μεταβυζαντινές καὶ νεώτερες ἐκκλησίες τῶν Σερρών, «III. Ἐπιγραφαὶ καὶ νεκροταφεῖα», ἀναφέρεται σὲ βυζαντινές καὶ μεταβυζαντινές ἐπιγραφές, «IV. Χριστιανικὰ ἀνάγλυφα μετ' ἐπιγραφῶν», «V. Σκευὴ μετ' ἐπιγραφῶν», «VI. Κώδιξ μητροπόλεως καὶ Ἀκολουθία εἰς τοὺς ἁγίους Θεοδώρους», ἀπ' ὅπου ἀντλεῖ κατάλογο μητροπολιτῶν Σερρών μὲ βιογραφικὰ τοὺς στοιχεῖα καὶ ἄλλες πληροφορίες χρήσιμες γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, μνημειακὴν τοπογραφίαν, κοινοτικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν «νῦν λαλουμένην γλῶσσαν ἐν Σέρραις» μὲ ἐτυμολογικὰ παρατηρήσεις, «VII. Χειρόγραφα» τοῦ Γυμνασίου Σερρών καὶ ἰδιωτῶν.

Στὸ Β' μέρος, «Τὰ προάστεια Σερρών», παρουσιάζονται «α) ναοὶ» καὶ «β) τζαμιά». Στὸ Γ' μέρος «Τὰ περὶ τὰς Σέρρας» παρουσιάζονται πρῶτα «α) ὁ ναὸς τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ "Κρουονερίτου"» καὶ κατόπιν ἐντυπωσιακὸς καὶ χρήσιμος κατάλογος 112 τοπωνυμίων, χωριῶν καὶ γαιοκτημάτων τῆς περιοχῆς τῶν Σερρών ἀπὸ τὰ χρυσόβουλλα καὶ τὸν κώδικα τῆς μητροπόλεως μὲ ποικίλα σχόλια. Ἡ ἐργασία τελειώνει μὲ τὸ Δ' μέρος «Ἡ μονὴ Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου», πού εἶναι καὶ ἡ πρώτη ἐκτενὴς καὶ ἐπιστημονικὴ παρουσίασις τῆς μονῆς. «I. Ὁ καθολικὸς ναὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ», «II. Ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὰ ἐν αὐτῇ χειρόγραφα», «III. Ποίημα Μαρίας Κομνηνῆς τῆς Παλαιολογίνης». Ἀκολουθοῦν, σὲ παράρτημα, οἱ πίνακες I-VII.

Ὁφείλονται θερμὰ συγχαρητήρια σὲ ὅλους ὅσοι συνέβαλαν στὴν πραγματοποίησιν αὐτῆς τῆς ἐκδόσεως. Πιστεύομε ὅτι θὰ ἔχει ἤδη διανεμηθεῖ στους μαθητὰς τῶν Σερρών, τουλάχιστον τῶν Λυκείων, γιὰ νὰ ἔχουν μίαν ἄμεση γνώσιν τῆς τοπικῆς ἱστορίας, γιὰ τὴν ὁποία δικαίως μποροῦν νὰ σεμνύνονται.